
Examensarbete i Lärarprogrammet
vid
Institutionen för pedagogik - 2009

Separationer inom förskolan

- En studie av förskolepersonals resonemang kring förskolebarns separationer.

Emelie Johansson och Linda Sagestam

HÖGSKOLAN I BORÅS
INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK

Sammanfattning:

Arbetets art:	Lärarprogrammet, inriktning mot förskolan 210 högskolepoäng Examensarbete ”Att utforska pedagogisk verksamhet” 15 högskolepoäng i utbildningsvetenskap.
Titel:	Separationer inom förskolan - En studie av förskolepersonals resonemang kring förskolebarns separationer.
Engelsk titel:	Separations within the preschool – A study of preschool staff’s thoughts concerning preschool children separations.
Nyckelord:	Separationer, Förskola, Barn, Anknytning, Utvecklingsekologisk teori.
Författare:	Emelie Johansson och Linda Sagestam
Handledare:	Ann-Christine Johansson
Examinator:	Mary Larner

Bakgrund: Bakgrunden tar upp den viktiga anknytningen mellan mor – barn som en förutsättning för hur barnets fortsatta anknytningar till andra människor blir. Samspelet mellan föräldrar - barn, förskolepersonal - barn och samspelet i barngruppen som förutsättning för att de dagliga separationerna men även de mer beständiga skall fungera förhållandevis smärtfritt för alla inblandade. Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori belyser att det som sker i en del av barnets liv skapar kedjereaktioner, ringar på vattnet som påverkar andra delar av barnets liv och närmiljö.

Syfte: Vårt syfte är att undersöka om och i så fall hur förskolepersonal resonerar kring de dagliga och mer beständiga separationer som sker runt barnen i förskolan.

Metod: Vi har gjort en fenomenografisk undersökning där vi har använt oss av kvalitativ intervju som redskap. Vi har intervjuat sex olika personer som arbetar på förskola för att få fram deras resonemang kring fenomenet separationer.

Resultat: I resultatet framgår att merparten av våra respondenter lägger stor vikt vid de dagliga separationerna som sker mellan barn och föräldrar. Det är viktigt att barnen har en bra anknytning till föräldrarna för att barnets fortsatta separationer skall fungera så bra som möjligt. De talar även om vikten av förberedelse när en större separation är nära förestående. Vikten av trygga barn framhåller de som en förutsättning för positiva separationer. Fem respondenter av sex menade att de lägger störst energi på de barn som skall avskiljas från barngruppen och mindre på de barn som blir kvar på förskolan. Förskolepersonalen kan genom god föräldrakontakt och medvetet arbete se till att de dagliga separationerna samt de mer beständiga separationerna fungerar på förskolan.

Innehållsförteckning

TACK	5
INLEDNING	6
SYFTE:	7
BEGREPPSDEFINITION:	7
BAKGRUND	8
LPFÖ98.....	8
DAGLIGA SEPARATIONER	8
<i>Anknytningsteorin</i>	8
<i>Separationer inom barngruppen</i>	9
<i>Emotionella och sociala förmågor</i>	9
TIDIGARE FORSKNING	10
<i>Kihlbom</i>	10
<i>Markström</i>	10
<i>Moss, Bureaus, Curs, Mongeaus och St-Laurents</i>	10
TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	12
BRONFENBRENNERS UTVECKLINGSEKOLOGISKA TEORI	12
METOD OCH GENOMFÖRANDE	13
KVALITATIV INTERVJU	13
<i>Vår intervju</i>	13
FENOMENOGRAFI.....	14
URVAL	14
STUDIENS GENOMFÖRANDE.....	14
<i>Forskningsetik</i>	15
RELIABILITET OCH VALIDITET	15
<i>Reliabilitet</i>	15
<i>Validitet</i>	16
ANALYS OCH BEARBETNING	16
RESULTAT	17
DAGLIGA SEPARATIONER.....	17
<i>Separationer mellan föräldrar och barn</i>	17
<i>Separationer mellan personal och barn</i>	18
<i>Trygg barngrupp</i>	19
BESTÄNDIGA SEPARATIONER.....	19
<i>Uppflyttning</i>	19
<i>Gruppen som blir kvar</i>	19
<i>Enskild flytt</i>	20
<i>Föräldrar separerar</i>	20
DISKUSSION	22
RESULTATDISKUSSION	22
DAGLIGA SEPARATIONER	22
<i>Separationen mellan föräldrar och barn</i>	22
<i>Separationen mellan personal och barn</i>	23
<i>Trygg barngrupp</i>	24
BESTÄNDIGA SEPARATIONER	24
<i>Enskild flytt</i>	24
<i>Uppflyttning och Gruppen som blir kvar</i>	24
<i>Föräldrars separation</i>	26
<i>Sammanfattning</i>	26
DIDAKTISKA KONSEKVENSER	26

METODDISKUSSION	27
<i>Förslag till fortsatt forskning</i>	28
REFERENSLISTA	29
BILAGA 1	31
BILAGA 2	32

Tack

Vi vill tacka alla som på något sätt har varit delaktiga i vår studie, särskilt de sex personer med arbete inom förskolan som har tagit sig tid att vara respondenter för våra intervjuer. Ett stort tack till vår handledare Ann-Christin Johansson och till vår handledningsgrupp för alla givande diskussioner. Vi tackar de som har korrekturläst vårt arbete samt de som har stöttat oss och kommit med tips kring svenska språket. Ett stort tack går till våra familjer som har stöttat oss under vår långa utbildning.

Emelie Johansson och Linda Sagestam, Varberg 2009-2010

Inledning

Separationer av olika slag är något som barn ständigt genomgår utan att vi vuxna nödvändigtvis reflekterar mycket över det, eftersom de för oss inte ter sig så stora och omvälvande. Barn går i sin vardag på förskolan igenom separationer som kanske inte verkar så betydelsefulla för oss vuxna men som kan vara mer eller mindre svåra för barnen beroende på hur de hanteras av förskolepersonalen, exempelvis när ett eller flera barn slutar i barngruppen eller de separationer som sker varje dag mellan föräldrar-barn och mellan pedagog-barn. Vuxna i förskolan har stor betydelse för barns trygghet på förskolan, det är viktigt att tänka på att även när man skall lämna barngruppen för att göra något så enkelt som att hämta kaffe, gå på toaletten eller svara i telefonen, så kan också det upplevas som en separation för barnen. Oavsett om det är en mindre separation eller en större, måste man prata med barnen förbereda dem och hjälpa dem igenom separationen. Det är viktigt att alltid sätta barnens känslor i första rummet. Vi vill ta reda på hur och i så fall om förskolepersonalen resonerar kring hanteringen av separationer runt barngruppen i förskolan.

Vår erfarenhet säger oss att det är många förskolebarn som känner sig lite vilsna när de kommer tillbaka till förskolan efter sommarledigheten. En del av deras vänner är inte längre där, de har nu börjat i förskoleklass. Gruppen ser inte längre likadan ut som innan sommarledigheten och barnen kan behöva tillbringa mycket tid med att finna sin plats igen på förskolan, i den nya barngruppen. Vår erfarenhet säger att personalen på förskolan arbetar mycket med att förbereda barnen på olika separationer men de fokuserar mer på att förbereda de barn som skall sluta på förskolan än den barngrupp som blir kvar. Förberedelsen för hela barngruppen är viktig både för att de dagliga separationerna skall fungera och de lite mer beständiga och omtumlande.

Syfte:

Vårt syfte är att undersöka om och i så fall hur förskolepersonal resonerar kring de dagliga och mer beständiga separationer som sker runt barnen i förskolan.

Begreppsdefinition:

Separation:	Avskiljande, särskiljande; annat ord för skilsmässa (Bonnier Lexikon A. bd 17, 1998 s129).
Separationsångest:	Som psykologisk fackterm: ångest hos ett barn vid tanken på förlust av modern, fadern eller en vårdare. – i överförd betydelse: starkt motstånd mot att skiljas från till exempel en god vän. (Bonnier Lexikon A. bd 17. 1998, s.129).
Förskolepersonal:	Vår definition i studien är vuxen som arbetar i förskolan, kan vara barnskötare, förskolelärare eller annan sorts pedagogisk utbildning.
Respondent:	Enligt oss är det den person som ställer upp i en intervju och kommer med svar på frågorna. De ger respons på våra frågor.

Bakgrund

I vår bakgrund tar vi upp läroplanen för förskolan (Lpfö 98), Separationer, Anknnytningsteorin, Svenska skolans sätt att se på separationer och relevant forskning för vår studie samt vår teoretiska utgångspunkt. Vi börjar bakgrunden med Läroplanen för förskolan (1998) då det är vårt viktigaste styrdokument i förskolan.

Lpfö98

Personalen på förskolan måste ta till vara på barns förmågor och utveckla dem till ansvarstagande och sociala individer. De skall också hjälpa barnen att lära sig känna medkänsla och inlevelse i andras situationer. Förskolans verksamhet skall präglas av omsorg och ge barnen redskap för att kunna bli empatiska. Verksamheten skall stödja och uppmuntra barnens reflektioner kring livsfrågor. Det är viktigt att den personal som arbetar på förskolan ser till att barnen får en trygg miljö, en som lockar dem att utforska omvärlden, leka och delta i olika aktiviteter. Personal i förskolan skall engagera sig i barnen och se varje barns enskilda möjligheter. Förskolepersonalen måste engagera sig i samspelet med den enskilda individen men även hela barngruppen som är en viktig del i utvecklingen och lärandet. Det tillhör förskolans uppgifter att ha ett gott samarbete med hemmen, ta hänsyn till att barnen kommer från olika miljöer och hjälpa barnen att utvecklas efter sina egna förutsättningar (Lpfö98 s. 3ff). Det är för förskolans personal viktigt att veta vad förskolans styrdokument innehåller. Detta för att personalen i förskolan skall kunna hjälpa barnen i deras dagliga separationer från föräldrar, vänner och personal.

Dagliga separationer

Under Dagliga separationer tar vi upp anknnytningen då den är av stor betydelse då barnen på förskolan dagligen separeras från sin anknnytningssperson. Vi tar upp vikten av att låta barnen knyta an till pedagogen, personalförändringar, barns känslor kring separationer och vårt sätt att socialiseras in i en syn på separationer.

Anknnytningsteorin

Nilzon (1999) tar upp Bowlbys anknnytningsteori som handlar om hur viktig anknnytningen mellan mor och barn är för den fortsatta anknnytningen till andra människor. Han menar om barnet inte utvecklar en trygg och säker relation till någon förälder eller annan vårdnadshavare, kan barnets fortsatta förmåga att knyta an till andra människor försämrans. Barnen är biologiskt programmerade för att knyta an till en förälder menar Normell (2004) även om den föräldern försummar barnet. Anknnytningen blir då inte lika trygg vilket kan innebära att den känslomässiga utvecklingen försvagas och barnen får svårare att knyta an till andra människor. Enligt Broberg, Granqvist, Ivarsson och Risholm Mothander (2006) är Bowlby, i sin anknnytningsteori, övertygad om att långvariga avbrott i mor-barnrelationen påverkar de små barnen negativt på både lång och kort sikt. Den relation barnet har till sin primära anknnytningssperson skapar arbetsmodeller för hur barnet senare i livet hanterar andra relationer. Orrenius (2005) menar att detta kan vara av stor vikt för att barnen skall kunna knyta an till personalen på förskolan. Förskolepersonalen måste kunna fungera som trygga vuxna för barnen och kunna stödja föräldrarna vid separationerna från barnen på morgonen. Enligt Bowlby (Nilzon 1999) kan de barn som inte kan använda sin/sina föräldrar som trygg bas bli tvungna att utveckla alternativa strategier.

Enligt Normell (2004) är det av stor vikt för barn att kunna knyta känslomässiga band till andra människor. Hon menar att det är ett av människans grundläggande behov. Enligt författaren söker sig barnen till sin anknnytningssperson vid hunger eller när de känner sig

rädda, osäkra eller sjuka. Författaren vill framföra att det anknytningsmönster barnet tilldelas blir en del av dess personlighet och varar upp i vuxen ålder. Anknytningsmönstren ser olika ut och det är barnens tidigare erfarenheter av separationer som har präglat deras inre modeller för vad en separation innebär och det är också det som blir avgörande för hur barnet i förlängningen klarar nya separationer.

Separationer inom barngruppen

Man måste gå från att endast fokusera på mor-barn relationen till att också fokusera på relationen och samspelet mellan barn-vuxna som sker på förskolan menar Öhman (2006). Johansson och Pramling-Samuelsson (2003) menar att det skall handla om det kompetenta samspelet mellan pedagogen och barnet, men påpekar att det också kan handla om relationerna och samspelet mellan barnen i gruppen.

Enligt Broberg, Almqvist och Tjus (2003) finns det en hel del barn som har det särskilt svårt vid vardagliga separationer och författarna använder sig av termen separationsångeststörning. Det ger uttryck i en stark ångest inför att skiljas från föräldern i olika vardagliga situationer. För barnet leder det till att det sociala livet blir mer begränsat. Den vanligaste separationsångeststörningen är skolvägran, då barnet känner rädsla för att gå till förskolan eller skolan och för att skiljas från en eller bägge föräldrarna menar Broberg m.fl. (2003).

Normell (2004) tar upp svenska skolans sätt att se på separationer. Hon menar att både personal och barn kommer och går. Hon påpekar att förskolepersonal kan ha svårt med avsked och förbereda barnen på att det snart blir ett slut. Det är viktigt att personalen för en dialog med varandra och tillsammans utarbetar en väl fungerande rutin i vardagen för att underlätta för barnen vid de dagliga separationerna. Godani (2004) menar att det är av stor vikt att alla personalförändringar förbereds tillsammans med barnen. Barnen måste få informationen i god tid, ett avsked är viktigt, den vuxna får absolut inte smyga iväg utan att säga – hej då och barnen måste få dela förlusten med varandra och med personalen i förskolan.

Emotionella och sociala förmågor

Tyler (1999) menar att det är med hjälp av sina känslor barnen orienterar sig mot omvärlden. Hon tar upp att barnen redan tidigt i livet blir varse om att det från föräldrarnas och förskolepersonalens sida finns känslor av förväntning på dem. Det är viktigt att förskolepersonalen på förskolan skapar en trygg miljö runt barnen där man kan hantera och reda ut konflikter, där känslor accepteras oavsett vilka känslor det är. Orrenius (2005) påpekar vikten av att barnen känner en trygghet i barngruppen för att de skall få en chans att utveckla ömsesidiga relationer med de andra barnen i barngruppen. Författaren menar vidare att det är endast i de trygga barngrupperna där vuxna och barn känner varandra väl och tryggheten kommer främst som förskolan fungerar som en plats för barns utveckling.

Enligt Schjellerup Nilsen (2006) är det dagliga sociala samspelet med vuxna och barn viktigt för att barnen skall kunna skaffa sig erfarenheter av var gränserna för samvaro och vänskap går. Det är en läroprocess, inte något som är helt givet för barnen. Samspelet måste hela tiden utvecklas och bekräftas genom aktivt deltagande för att det skall fungera. Barns sociala samspel sätts ständigt på prov och barn måste ha den sociala erfarenheten för att ha möjlighet att utveckla en vänskapsrelation.

Thurèn (2008) menar att vi i barndomen socialiseras in i ett sätt att uppfatta omvärlden, beroende på vilket samhälle vi lever i och den kultur som finns där. Det sociala samspelet kan se olika ut beroende på var vi befinner oss och därför ser vår uppfattning av omvärlden också olika ut. Beroende på hur vårt samspel fungerar och hur vi ser på separationer påverkas vi av

vår omvärlds sätt att se på fenomenet separationer. Broberg, Almqvist och Tjus (2003) påpekar att förskolan är den plats där flera barn redan från ett par års ålder tillbringar lika mycket av sin vakna tid tillsammans med barngruppen och förskolepersonalen, som de gör hemma med sina föräldrar. Där av påverkar förskolevistelsen i hög grad barnens utveckling och psykiska hälsa.

Tidigare forskning

I tidigare forskning tar vi upp Kihlbom (2003) som har forskat inom det psykologiska och neurovetenskapliga området, Markströms (2007) forskning om transithallen och Moss, Bureaus, Curs, Mongeauss och St-Laurents (2004) studie kring betydelsen av den trygga eller otrygga anknytningen.

Kihlbom

Kihlbom (2003) har fått i uppdrag av Myndigheten för skolutveckling att ge sina psykologiska och neurovetenskapliga kunskaper utifrån sitt perspektiv om små barn i förskolan. Han påpekar att de flesta spädbarn utvecklar en anknytning till den första vårdaren och 30-40 % av barnen i ett- två årsåldern har någon typ av svag eller otrygg anknytning. Detta kan skapa riskfaktorer för barnens psykiska utveckling på lång sikt menar författaren. Förskolan har en möjlighet att genom tidiga hjälpsatser stärka en svag anknytning för barnet. Vid tio till femton månader utvecklas förmågan att klara separationer, anknytningen testas. För att barnen skall få en stadig grund att stå på och vara optimistiska, tillitsfulla och ha en stark självkänsla måste vuxna personer runt barnet vara tålmodiga och taktfulla (Kihlbom 2003).

Hur reaktionerna hos barnet blir i olika situationer bygger på erfarenheten som barnet har hunnit få. Utgångspunkten förändras för varje nytt moment barnet skaffar sig erfarenhet av i samspelet med omvärlden. Kontinuitet är av stor vikt i kontakten med barnet och dess anknytningspersoner (närstående) men också att kontinuiteten i barngruppen är viktig. Barnets egna kontinuerliga och bestämmande själv grundas till viss del i samhörigheten med barngruppen. De första årens känslomässiga samspel är viktiga för barnet och rent av avgörande för barnets psykiska utveckling. Den kvalitet på relationer som barnet får i förskolan har nästan lika stor betydelse för barnets utveckling som barnets familjerelationer har (Kihlbom 2003).

Markström

Den plats på förskolan där de flesta separationer sker är, enligt Markström (2007) i förskolans hall. I sin studie använder hon begreppet "transit hall" och med det menar hon att det är en plats där barnen passerar mellan den privata och offentliga sfären. Det är en plats där det dagligen sker separationer och avsked samt återförening mellan barn-barn, barn-personal och barn-föräldrar. Hon benämner hallen som en plats för samarbete och förhandling, där all information går från föräldern till personalen och tvärtom. I studien framkom det att föräldrarna önskar att mötet mellan förskolan och det privata skall ske i hallen när föräldrarna skall lämna sitt barn till förskolan. Detta för att underlätta separationen mellan barnet och föräldern.

Moss, Bureaus, Curs, Mongeauss och St-Laurents

Moss, Bureaus, Curs, Mongeauss och St-Laurents (2004) har gjort en studie om Preschool Attachment Classification System (PACS). PACS är ett laboratoriums baserat kategorisystem där syftet är att fånga den speciellt trygga eller otrygga anknytningen för barn mellan 3-5 år. Huvudsyftet är att studera separationer och återföreningsbeteenden som utvecklas. Resultatet som framkom i studien enligt Moss m.fl är att barnets inre arbetsmodell för samspel och separationer byggs på och det är viktigt att föräldern och andra vuxna (förskolepersonal, vårdpersonal med flera) har lyhördhet inför barnets förväntningar om samspel. Det förväntade

samspelet gäller både mellan barnet - föräldern, barnet - förskolepersonalen samt barnet - dess kamrater. Författarna menar att föräldrarna måste ha förståelse för hur deras samspelmönster och anknytningsmönster påverkar föräldrarna som personer. Detta för att föräldern skall kunna hjälpa barnet att bli en individ med egna perspektiv och klara av att ta ansvar, som förälder bygger man upp barnets anknytningsmönster. Detta kan antingen bli tryggt eller otryggt och i många fall speglar det föräldrarnas egna mönster. Då föräldern skall hjälpa barnet till en trygg bas på förskolan måste föräldern och förskolan kunna samspela, påpekar Moss m.fl. En ömsesidig, positiv interaktion mellan barn och dess föräldrar ger barnen en stabil grund att stå på när de skall utforska sig själva och det som finns i närmiljön. Ett otryggt undervikande mönster kännetecknas av att barnet fysiskt och emotionellt undviker föräldern. Barnet undviker eller ignorerar föräldrarnas verbala initiativ, föräldrarnas och barnets diskussioner är ofta korta eller fokuseras mestadels på barnets lek och inte på deras relation.

Teoretisk utgångspunkt

Vi har valt Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori som huvudteori i vår studie. För vår studie är den utvecklingsekologiska teorin relevant då vi menar att allt i barnets miljö påverkar barnet direkt eller indirekt beroende på var i systemet påverkan sker.

Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori

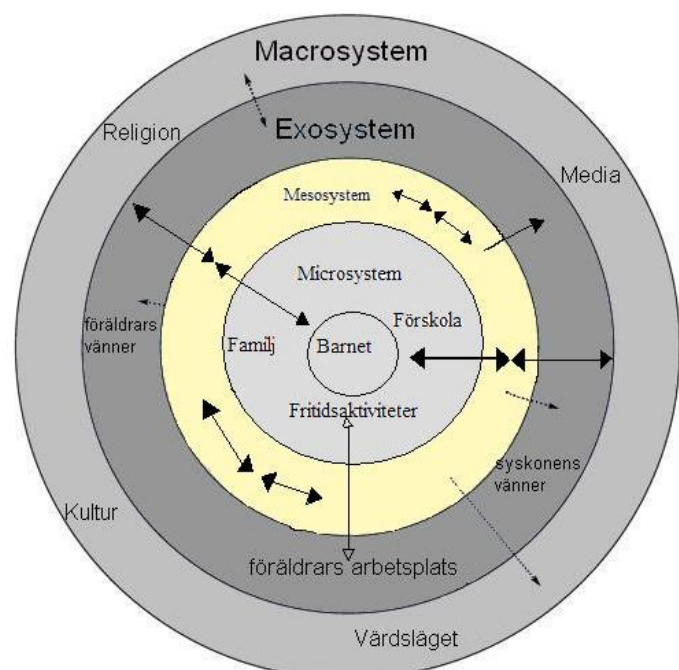
Andersson (1982) tar upp Bronfenbrenner och hans interaktionistiska perspektiv på utveckling. Bronfenbrenner har utvecklat en utvecklingsekologisk teori som innebär att barns utveckling sker i interaktion med miljön. Han delar upp individens närmiljö i olika nivåer som består av olika system. Man kan för enkelhetens skull tänka sig dem i form av cirklar med barnet i mitten (se bild nederst på sidan). Enligt Bronfenbrenner (1979) var hans utvecklingsekologiska teori relativt nytänkande i sin uppfattning om att personen och miljö påverkar varandra växelvis.

Microsystemet förklarar Bronfenbrenner (1979) som ett sammanhang där människor lätt kan engagera sig i varandra, hem, förskolor, lekplats och så vidare. Microsystemet är det system som barnet konkret befinner sig i hela tiden. Faktorer som verksamheter, roller och relationer utgör beståndsdelar eller byggstenar, av mikrosystem. Microsystemet är det som ligger närmast barnet exempelvis familjen, förskolan, kompisgrupper.

Bronfenbrenner (1979) beskriver **mesosystemet** som ett klister som håller ihop relationerna i microsystemets olika delar men det fungerar också som en förbindelselänk mellan microsystemet, exosystemet och macrosystemet.

Ett system där det inträffar saker som påverkar individen indirekt är enligt Bronfenbrenner (1979) **exosystemet**. Författaren ger några exempel på hur ett exosystem kan se ut när det gäller ett litet barn. Det kan exempelvis omfatta föräldrarnas arbetsplats, syskonens klass samt föräldrarnas nätverk av vänner. Andersson (1982) klargör att föräldrarnas arbetssituation påverkar föräldern som i sin tur påverkar barnet. Det kan även vara vissa offentliga organ som fattar beslut på en högre nivå men som i slutändan påverkar barnet.

Enligt Bronfenbrenner (1979) innehåller **macrosystemet** de andra systemen det vill säga micro-, meso- och exo-systemet samt olika strukturer som människors olika system är uppbyggda på. Detta kan skilja sig åt beroende på vilken tro, etnicitet och livssituation människan har. Andersson (1982) förklarar att det som är längst bort ifrån barnet är makrosystemet. Makrosystemet ramar in de andra systemen och utgörs av mer svårövergripliga saker som påverkar barnet så som kultur, tro, värderingar, det ekonomiska världsläget och så vidare. Detta system ligger längst bort ifrån barnet men genomsyrar ändå på olika sätt alla de andra systemen

Modellen på Bronfenbrenners Utvecklingsekologisksystem. Inspirerad från www3.uakron.edu/schulze/610/lec_bronf.htm senast uppdaterad 2006-10-06. Nedladdad 2009-11-13

Metod och genomförande

Vi beskriver i detta avsnitt hur vi genomfört vår studie och hur vi gick tillväga när vi gjorde vårt urval, när vi informerade våra respondenter samt hur vi genomförde våra intervjuer.

Kvalitativ intervju

Vi har använt oss av en kvalitativ intervju som redskap för att undersöka om och i så fall hur förskolepersonal resonerar kring de dagliga och mer beständiga separationer som sker runt barnen i förskolan. Vi har utgått från en fenomenografisk ansats för att samla in vårt underlag, eftersom vi anser att det är den effektivaste metoden för att få fram respondenternas resonemang kring fenomenet separationer i barngruppen.

Kvale (1997) menar att fördelen med en kvalitativ intervju är öppenheten som blir mellan intervjuaren och respondenten. Intervjun blir mer som ett samtal och varje samtal blir unikt beroende på respondentens upplevelser av fenomenet i vårt syfte. Det kvalitativa synsättet riktar sig mot individen. Vi frågar inte individen om hans/hennes objektiva verklighet, vi frågar hur individen tolkar och formar sin verklighet och den frågan betonar kvaliteten. Backman (1998) anser att begrepp som innebörd, kontext och process är viktiga när vi skall få vetskapen om hur individen ”upplever, tolkar och strukturerar en omgivande verklighet i relation till sina tidigare kunskaper och erfarenheter - hur livet och omvärlden får (har) mening” (s.48). Den vanligaste metoden inom kvalitativ metod är intervju, där forskaren själv utgör ett viktigt instrument i studien påpekar Backman. Kihlström (2008a) tar upp att formen på en kvalitativ intervju är som ett samtal med ett bestämt fokus, där den som intervjuar bestämmer och håller ihop intervjun vid ämnet. Det är bra att komma ihåg att hålla frågorna öppna och inte styra respondenten.

Den kvalitativa intervjun ligger inom den forskningsansats som kallas fenomenografi, där det går ut på att få reda på hur människor uppfattar olika aspekter av sin omvärld. Intervjun går ut på att se om och hur respondenten uppfattar ett bestämt fenomen. Starrin och Renck (1996) påpekar att det är viktigt att vi håller oss till ämnet under den kvalitativa intervjun och att det kan vara till god hjälp om vi utformar en form av intervjuguide¹, där vi punktvis skriver upp vad vi vill ha information om. Vi skall tänka på att inte ha några ledande frågor, utan samtala med respondenten om dens tankar kring det vi vill ha information om och utefter resonemanget kunna bilda följdfrågor för att förtydliga respondentens svar. Intervjun uppfattas som en språklig händelse, menar Starrin och Renck (1996) och under en kvalitativ intervju har vi större chans att kunna tydliggöra ämnet för våra respondenter. Vidare menar författarna att det är viktigt att vi dokumenterar sekvenserna av intervjun för att vi skall kunna granska vårt material flera gånger. Vi är inte ute efter hur många som tycker en sak, utan tankarna och meningen bakom ett svar.

Vår intervju

Vår intervju börjar med en allmän fråga², för att sedan gå mer in på djupet kring fenomenet separation. Frågorna vi ställde till våra respondenter är öppna frågor för att få en så bra

¹ Se bilaga 2.

² Se bilaga 2

diskussion som möjligt kring deras resonemang kring de dagliga och mer beständiga separationerna som sker runt barnen i förskolan.

Fenomenografi

I vår studie har vi använt oss av fenomenografi som är en kvalitativ forskningsansats, eftersom vårt syfte med studien är att undersöka om och i så fall hur förskolepersonal resonerar kring de separationer som sker i barngruppen. Vår studie bygger på deras resonemang kring ett fenomen, i detta fall barngruppens separationer.

En risk med att göra intervjuer är, enligt Thurén (2008), att vi tolkar respondentens känslor och upplevelser utifrån vårt eget sätt att se och uppleva världen. Vi måste tänka på att alla människor har olika erfarenheter som format deras sätt att se på världen. Alla har olika förståelse. En annan nackdel man tar upp, är att målgruppen kan bli väldigt snäv, i vårt fall då tiden inte tillåter fler än sex intervjuer.

Enligt Marton och Booth (2000) handlar fenomenografi om att forskaren tar reda på andra människors erfarenheter kring ett fenomen och sedan reflekterar över dem. Man visar på variationen i olika sätt att erfara, vad det är som erfars och hur. Vi har försökt att skildra fenomenet separationer i barngruppen som det erfars av sex stycken personer som arbetar inom förskolan. Marton och Booth beskriver att intervjuaren skall föreställa sig att han/hon byter plats med motparten, försöka se på fenomenet med motpartens ögon och på så sätt försöka se hur motparten erfår fenomenet. Syftet med att göra en fenomenografisk studie är att få fram förskolepersonalens resonemang kring fenomenet. Kihlström (2008a) påpekar att det i en fenomenografisk studie inte finns något rätt eller fel eftersom alla har olika uppfattningar om sin omvärld och hur de erfår omvärlden.

Syftet med denna forskningsansats är att avslöja variationen av sätt att erfara fenomenet. Utfallet av studien är den sammansättning av beskrivningskategorier som visar på olika sätt att uppfatta fenomenet. Man letar efter mönster i svaren som sedan bildar olika kategorier (Marton och Booth 2000). Kihlström (2008a) påpekar att det som forskare är viktigt att se att alla har olika synsätt och ha en förståelse för det.

Urval

Studiens undersökningsgrupp består av sex personer som alla arbetar på förskolor i mellansverige. Respondenterna är både förskollärare och barnskötare som är verksamma på både småbarnsavdelningar, syskonavdelningar och i förskoleklasser. Davidsson (2002) påpekar att det är bra att ha med personal från mer än en institution när studien genomförs, för att på så vis få en variation i respondenternas utsagor. Det var därför vi valde personal från olika förskolor. Vi bestämde oss för att sprida vårt urval av respondenter och diskuterade gemensamt hur vi skulle göra urvalet. Sedan bestämde vi oss var och en för vilka tre vi skulle intervjua, alla respondenter var för oss kända sedan tidigare.

Studiens genomförande

När urvalet av respondenter var färdigt började vi läsa in oss på den aktuella litteraturen och bearbeta materialet för att vara insatta i vårt ämne innan intervjuerna inleddes. Man bör redan ifrån början fundera på hur man har tänkt sig att slutrapporten skall se ut och hur man skall analysera intervju svaren så att man siktar på rätt mål ifrån början. Det är inte lätt att ändra på något under studiens gång (Kvale 1997). Efter en genomgång av våra intervjufrågor, ändrade vi ett antal frågor som var ledande, vi öppnade upp frågorna för att ge respondenterna så stort utrymme som möjligt för samtal kring det aktuella fenomenet.

Vi kontaktade sex olika personer som alla arbetar på förskolor och hörde oss för om det fanns intresse för att delta i vår studie. När vi fått klartecken skickade vi ut missivbrev för att en vecka senare boka tid för intervjun. Vi valde att intervjua tre respondenter var och under intervjun valde vi att skriva ner stödord samt spela in intervjuerna med diktafon för att kunna höra tonläge hos respondenterna och bättre förstå deras svar i ett sammanhang. Med hjälp av diktafonen fick vi också möjlighet att återkomma till vad respondenterna sagt och på så sätt kunde vi öka studiens precision som enligt Lökken och Söbstad (1995) är viktigt för studiens tillförlitlighet.

Tid och plats planerades ihop med respondenterna för att få möjlighet till att sitta ostört och alla intervjuerna genomfördes enskilt. Vi började intervjun med att återigen informera om att intervjun går att avbryta när som helst, medverkan är frivillig och att slutresultatet blir vårt examensarbete som kommer att vara en allmän handling. Transkriberingen efter varje intervju gjorde vi var och en för sig, för att sedan göra analysen tillsammans. När vi sammanställde våra resultat bestämde vi oss för att använda oss av figurerade namn när vi för fram vårt resultat av studien på grund av Konfidentialitetskravet.

Forskningsetik

Björkdahl-Ordell (2008) påpekar att vi som ska forska måste fördjupa våra kunskaper kring etiska frågor. Hon menar att vår medvetenhet och vår omedvetenhet styr våra liv.

Informationskravet; Vi skall ge information till alla som blir berörda av vår forskning om forskningens syfte. Informera våra respondenter om vilka regler som gäller för forskningen och vilka rättigheter de har som respondenter. Samtyckeskravet; Deltagarna i vår undersökning har rätt att själva avgöra om de skall vara med eller ej. Konfidentialitetskravet; Vi skall vara noga med vårt insamlade material (anteckningar och ljudupptagningar), förvara dem på ett ställe där ingen (obehörig) kan nå dem och efter studiens färdigställande radera dem. Nyttjandekravet; Våra respondenter har fått information om att det endast är vi som gör studien som kommer att behandla svaren och analysera resultatet samt att resultatet endast kommer att ligga till grund för vår studie.

I vårt missivbrev informeras respondenterna om deras rättigheter, forskningens syfte samt regler för gällande forskning och vi har varit noga med att tala om för respondenterna att de när som helst kan avbryta intervjun. Missivbrevet innehåller också information om vad vi gör med vårt bearbetade material. Information om att allt material kommer att behandlas konfidentiellt så att det inte går att identifiera någon förskola eller respondent samt att all information vi samlat på oss endast går till vår studie.

Reliabilitet och validitet

Här tar vi upp hur vi i vår studie har behandlat reliabiliteten och validiteten för att få ett så tillförlitligt resultat som möjligt.

Reliabilitet

Enligt Thuren (2008) handlar reliabiliteten om graden av tillförlitlighet. Studien skall vara genomförd på ett korrekt sätt för att bli så tillförlitlig som möjligt. Kihlström (2008b) pekar på vikten av att de som skall intervjua är tränade för uppgiften för att tillförlitligheten av studien skall öka. Under vår utbildning till lärare har vi fått flera tillfällen till att öva på detta. Trost (1993) påpekar att vi som skall intervjua måste vara överens om att följa samma mall för att frågorna skall ställas inom samma former och för att få en hög reliabilitet i studien. Därför har vi formulerat frågorna till intervjun tillsammans och vi har även fört en diskussion om vilka följdfrågor som kan vara bra att använda sig av, för att vi ska få så tillförlitliga svar så möjligt.

Lökken och Söbstad (1995) pekar på att vi kan använda oss av både diktafon och papper/penna för att bredda tillförlitligheten (reliabiliteten) av en intervju, detta har vi tagit fasta på och med hjälp av diktafonen fick vi möjlighet att återkomma till vad respondenterna sagt och på så sätt kunde vi öka studiens precision.

Validitet

Enligt Kvale (1997) handlar validiteten om studiens giltighet. Han menar att man som forskare ständigt måste ha en kritisk syn på sin analys för att kontrollera att det inte blir några snedvridna tolkningar av undersökningen. I vårt fall handlar det om att vi i vår studie ska behandla respondenternas utsagor så att de inte blir ryckta ur sitt sammanhang för att passa vårt syfte. Enligt vår uppfattning fick vi ärliga och trovärdiga svar från respondenterna. Thuren (2008) menar att man för att syftet skall bli besvarat, skall hålla sig till det som är relevant för studiens syfte och ingenting annat. Kihlström (2008b) påpekar att det för validitetens skull också är viktigt att man skriver rapporten så att resultaten framgår tydligt och är lätt att förstå för läsaren.

Analys och bearbetning

Enligt Backman (1998) är syftet med analysarbetet att finna en ”helhetsbild” i materialet. Kvale (1997) menar att en bra början till detta är att skriva ut sina intervjuer i textform till ett strukturerat material som ger en bra överblick. Det är i sig en början till en analys.

Det finns två olika former för hur analysarbetet kan gå till när man har använt sig av intervju som redskap. Det ena är att utgå från respondenternas enskilda uttalanden eller delar av uttalanden och utifrån det materialet skapa sig en förståelse för materialet. Den andra formen som vi valde för analysarbetet är helhetsanalys som innebär att man skapar sig en helhetsbild utifrån det insamlade materialet (Holme och Salvang 1991).

Kihlström (2008a) menar att analysen inom fenomenografi består i att urskilja respondenternas olika sätt att beskriva, reflektera och uppfatta olika fenomen och företeelser i sin vardag. Efter transkriberingen, läste vi igenom intervjuerna upprepade gånger för att försöka se mönster i svaren. Nästa steg i analysarbetet är som Holme och Salvang (1991) nämner, att skapa en helhetsbild av respondenternas svar och av helhetsbilden skapar vi två olika tema som är relevanta för vårt syfte, dagliga separationer och de mer beständiga separationerna. Sedan har vi med hjälp av bakgrundslitteraturen och intervju svaren fördjupat oss i varje tema.

Resultat

I detta avsnitt presenterar vi det resultat vi kommit fram till utifrån vår studie. Resultatet är uppdelat under två huvudteman. Det första temat handlar om **Dagliga Separationer** som barnen går igenom varje dag. Där tar vi upp de resonemang som respondenterna förde kring de dagliga separationerna som sker mellan förälder- barn men även mellan pedagog – barn och betydelsen av de emotionella och sociala förmågorna hos barnen när det sker separationer. Det andra temat är de mer **Beständiga Separationerna**, där vi tar upp respondenternas resonemang kring när barn flyttar och byter förskola samt 6-7 åringarnas övergång till skolan. När vi vill få fram specifika åsikter i texten har vi använt oss av fingerade namn och i övrigt använt oss av begreppet respondenter.

Det fanns en stor variation i respondenternas resonemang runt begreppet separation. En respondent menar att hon inte hade tänkt på begreppet alls, men att det har betydelse för barns *känslomässiga utveckling*. Andra resonemang handlar om *avsked både psykiskt och fysiskt*, man *separerar, lämnar eller förlorar något* samt *separation mellan föräldrar*. Inre stress, en brytning från någonting, formulerade sig en av respondenterna och en annan respondent påpekar att det första hon kommer att tänka på är separationen mellan föräldrar och barn på *morgonen*, hon menar att ordet separation är ett *negativt laddat ord*.

Dagliga separationer

Temat Dagliga separationer är indelat i mindre teman. Dessa är **Separationen mellan föräldrar och Barn, Separation mellan personal och barn** samt **Trygg barngrupp**

Separationer mellan föräldrar och barn

Det första som kom upp under intervjufrågorna kring de dagliga separationerna var separationen mellan förälder-barn och då framförallt den separationen då föräldrarna lämnar sitt barn till förskolan på morgonen.

Är det dåligt på morgonen med att mamma eller pappa lämnar så tror jag att det kan hänga i väldigt länge under dagen och alltså vara väldigt avgörande för hur dagen blir.

Separationen mellan föräldrar och barn är enligt våra respondenter en viktig faktor att tänka på framför allt när föräldrarna skall lämna sitt barn till förskolan på morgonen. Den dagliga separationen från föräldrarna till förskolan, menar de har stor betydelse för hur resten av den dagen blir på förskolan.

Man får alltid tänka på att det är känslor. Det inte är fel att ha separationsångest det är ju någonting som är väldigt naturligt/ /Viktigt att se barnen, de har rätt att få veta vad som pågår runt dem./ / Det är okej att vara ledsen, ge utrymme för känslor.

Respondenterna är överrens om att separationsångest är något som snabbt kan gå över men det kan också vara något som ligger och gror hos barnen resten av dagen på förskolan och kan utlösas av minsta meningsskiljaktighet. De anser att det är *viktigt att lyssna på barnen när de är ledsna och bekräfta deras känslor av separationsångest*.

Vi är nogna med att barnen alltid säger hej då till mamma och pappa, hur jobbig en separation än är.

En del av Respondenterna tar upp att det kan vara bra att ha en *daglig rutin* kring separationen när föräldrarna lämnar sina barn till förskolan. Särskilt för de barn som personalen märker har det svårt med separationer. Några rutiner de nämner är till exempel att vinka till föräldrarna i fönstret, dörren, trappan eller vid en speciell grind. Mia påpekar att ett avsked från föräldrarna är viktigt för alla barn men för vissa barn är det viktigare än för andra. Om man vet att det finns barn i barngruppen som har det svårt med separationer, kan det vara av betydelse att *skydda resten av barngruppen från att se de barnens jobbiga avsked* från föräldrarna. Det gäller även barn som i vanliga fall inte har några problem med separationer. Ser de ett barn med separationsångest kan det smitta av sig på dem. Hon säger vidare att det är viktigt att personalen på förskolan försöker *fånga barnens intresse* så att det blir positivt för barnen att bli lämnade på förskolan. Hon menar att det inte handlar om att lura barnen utan att locka dem att vilja stanna på förskolan. Även Pia anser att det är viktigt att man verkligen tar sig an barnen och *stödjer föräldrarna* i den dagliga separationen ifrån barnen, hon menar att det är av stor vikt att personalen *möter föräldrarna och barnen i hallen*. Malin och Mia menar att det är viktigt att tänka på att aldrig ta ett barn från dess föräldrar. Det är föräldrarna som skall bestämma när de skall gå och när överlämnandet till förskolepersonalen skall ske för att det skall ske på föräldrarnas villkor och inte förskolans.

Jag tror inte att separationerna i barngruppen är lika tydlig som separationerna mellan barn och föräldrar.

Fem av våra sex respondenter fäste stor vikt vid anknytningen mellan föräldrar och barn samt dess betydelse för hur barnets fortsatta anknytningsmönster ser ut. Två respondenter pekar på att den tidigare anknytningen har betydelse för hur inskolningen blir samt hur barnet klarar de dagliga separationerna. De menar att man måste ha en dialog med föräldrarna om hur barnets erfarenheter kring separationer ser ut, har de tidigare blivit lämnade hos andra till exempel hos farföräldrar eller morföräldrar.

Man får lov att göra utlopp för sina känslor inte bara - nä nä mamma kommer sedan, tyst nu!

Sara tycker det är viktigt att man försöker läsa av barnens känslor, prata mycket om separationerna och försöka läsa mellan raderna i det barn säger. Anette menar att det är viktigt att försöka få barnen se det positiva, att det blir bättre sen. Det som är jobbigt nu blir bättre om ett tag. De är överens om att det är av stor vikt att barnens känslor respekteras när de är på förskolan.

Beroende på barnets *livserfarenhet* kan enligt Malin en separation gå bra eller sluta i katastrof. Hon nämner barnets ålder och olika livserfarenheter som viktiga faktorer för hur barnets dagliga separationer fungerar, en ettåring har till exempel mindre erfarenhet av en separation än vad en treåring har. På en av förskolorna har de varje höst en inskolningsperiod där de fokuserar på att barnen skall känna sig trygga i gruppen. Under en period av två månader fokuserar de enbart på barngruppen och att skapa en vi-känsla i gruppen. Två respondenter poängterar att man inte skall *stressa på inskolningen*. Inskolningens tid måste planeras utifrån varje barns enskilda behov för att de skall känna sig trygga och finna sin plats i barngruppen. Pia menar att snabba inskolningar är negativt för barnen och gynnar egentligen inte någon.

Separationer mellan personal och barn

Malin påpekar också att föräldrarna aldrig *får smita utan att säga hejdå* och hon menar att samma sak ska gälla för personalen i barngruppen.

Det sker separationer varje dag, flera gånger om dagen från barnet // Vi vuxna som arbetar kring de små barnen skall kanske tänka ett steg till innan vi bara går ifrån barngruppen, varje gång vi bara går ut genom dörren eller bara går ifrån på gården varje sådan situation är en separation sen är den större eller mindre det är ju en separation för barnet. Vi vuxna kanske tänker att vi bara skall gå och hämta en kopp kaffe, jag skall bara göra det. De kan bli en otroligt stressig situation för barnet.

I egenskap av personal i en barngrupp anser Mia att personalen är barnens trygghet under deras dag på förskolan. För de minsta barnen är det ingen självklarhet att personalen kommer tillbaka, även om personalen bara försvinner en kort stund. Barnen är individer som har rätt att förstå vad som pågår runt omkring dem. Hon påpekar att när hon slutar för dagen är det viktigt att säga hejdå till alla barnen och tala om att man skall gå hem. Enligt Malin är det viktigt att prata med barnen och försöka förklara varför man lämnar barngruppen även då man skall gå på rast eller bara hämtar något.

Trygg barngrupp

Birgitta tar också upp trygghet som en viktig förutsättning för hur barnen klarar av separationerna i gruppen, hon menar att ju tryggare barnet är desto snabbare hittar de sin nya plats i barngruppen. En respondent talar om separationerna på morgonen men hon upplever inte så många andra separationer under dagen i den barngrupp hon är verksam i. De separationer som existerar skulle möjligtvis vara när man gör en uppdelning av barnen vid gruppaktiviteter, men hon ser inte det som någon stor sak.

Beständiga Separationer

Temat Beständiga Separationer är uppdelat i små teman. Vilka är **Uppflyttning** där respondenterna resonerar kring skolövergången, **Gruppen som blir kvar**, **Enskild flytt** och **Föräldrar separerar**.

Uppflyttning

Två av respondenterna anser att det är personalens uppgift att göra separationen så positiv som möjligt *när barnen flyttas upp från förskolan till förskoleklassen samt från förskoleklassen till skolan*. Detta menar de att de kan åstadkomma genom att *avdramatisera* övergången för barnen. Ett bra sätt att göra detta på är att *göra studiebesök* på skolan, då man ger barnen möjlighet att prova på de saker som kan vara en källa till nervositet hos barnen till exempel att leka på skolgården och äta i matsalen samt låta dem stifta bekantskap med sin blivande klasslärare, skolsyster och annan skolpersonal som barnet kommer att träffa i sin vardag på skolan. Sara nämner att det finns de barn som blir lite mer oroliga inför skolövergången än andra barn och att det är viktigt att ge dem *extra tid* att vänja sig vid situationen.

Vi hoppas att det blir ett bra avslut här och en bra början där.

Gruppen som blir kvar

Pia och Sara menar att de inte har tänkt i termen separation när barn slutar för att börja i skolan, eftersom barnen som skall flytta på sig oftast ser det som väldigt positivt. Flera av respondenterna menar att man lägger mest energi på att förbereda den gruppen som skall flytta upp till skolan, mindre på att förbereda *gruppen som blir kvar*. Men två av respondenterna poängterar att förberedelsen av barngruppen inför en kommande separation är viktig, men att den tyvärr ofta glöms av. När Sara funderat en stund insåg hon att barngruppen borde vara mer *delaktig i processen*, för att barnen skall få en större förståelse för vad som sker. Sara menar att det är viktigt att man fortsätter att prata med barngruppen om de barn

som har börjat skolan och flyttat, för att de inte skall bli bortglömda. På Pias förskola har de *bilder i tamburen på barnen som slutat* och på så vis kan barnen som är kvar på förskolan titta på bilderna och prata om sina vänner som börjat skolan, då blir inte saknaden så stor. Många gånger tänker man inte som vuxen på att *barnen längtar* och att barngruppen ändrar sig, menar Pia.

När det gäller flytt så bli vår roll lite mindre, det är ju föräldrarnas roll som blir lite större där.

Enskild flytt

Av intervjuerna framgår att det endast är tre av sex respondenter som har varit med om att ett enstaka barn har flyttat från barngruppen. Enligt Sara kan man som personal inte påverka så mycket när ett *barn på grund av flytt skall byta förskola*. Både hon och två andra respondenter menar att beskedet ofta kommer väldigt *hastigt* in på flytten och då blir hela processen svårare för hela barngruppen. Enligt Anettes erfarenhet är det viktigt att barnet får ett så positivt avslut som möjligt på förskolan. På hennes arbetsplats brukar de ha en *avslutningsfest* för hela barngruppen när ett barn skall sluta. Men när ett barn hastigt slutar på grund av flytt kan det bli svårt att hinna med. Två respondenter tipsar om att man kan använda sig av *e-post, brev eller telefon* för att barnen skall kunna behålla kontakten efter en kamrats flytt. Sara har förståelse för att barngruppen som är kvar efter en flytt *undrar* var deras kamrat tog vägen, hur barnet har det och så vidare. Hon menar att man som personal i den kvarvarande barngruppen måste vara lyhörd och besvara barnens frågor om detta.

Malin påpekar att man skall hålla sig till det *barnen frågar*, vuxna har en viss förmåga att prata för mycket. Anette menar att det oftast inte blir av att personalen tar upp dessa frågor om inte barnen själva tar upp ämnet. Hon anser att det även *kan vara svårt för personalen* när ett barn slutar på förskolan men att man måste se framåt eftersom det kommer nya barn till förskolan hela tiden.

Man nämner det inte som separation utan man försöker förbereda så mycket man kan, det måste göras.

En av respondenterna har inte varit med om att ett barn har flyttat, men hon hoppas att om det sker, att hon och arbetslaget får gott om tid på sig att *förbereda barnet och barngruppen*. Alla barn behöver förberedas på att det är en separation på väg både barnet som skall lämna gruppen och hans/hennes kompisar, menar Malin. Av de sex respondenter som medverkade i vår studie är det *endast en av dem* som uttrycker att hon lägger den *största energin på den kvarvarande barngruppen vid en separation*, resten fokuserar mest på de barn som lämnar förskolan/förskoleklassen.

Föräldrar separerar

Det är inte alltid man kan förbereda, som separationen mellan föräldrar det kan ju inte vi veta./ /Vi vill ju att föräldrarna skall tala om när det händer något i en familjesituation det kan ju vara vad som helst det behöver ju inte vara att de skall gå isär det kan ju vara något annat också.

En av våra respondenter resonerade mycket kring *separationer mellan föräldrar* och hur det påverkar barnen på förskolan. Hon menar att det ofta märks på ett barn när föräldrarnas separation är på gång, barnen känner ofta detta på sig långt innan det är ett faktum och det visar barnet genom ett förändrat beteende i förskolan. Det är bra att *vara öppen* om denna typ av separationer menar hon, för att skapa en förståelse hos de andra barnen om varför det berörda barnet kanske inte betar sig som vanligt. Respondentens erfarenhet är att barnen i

dagens samhälle är mer medvetna om vad en skilsmässa är och vad den innebär än för ett antal år sedan. Det var svårare att tackla sådana här situationer eftersom det då inte var ett känt fenomen för alla barn. Idag är det helt naturligt men fortfarande en svår situation för de barn det berör.

Diskussion

Studiens diskussion är indelad i fyra delar. Den första är resultatdiskussion, sedan kommer didaktiska konsekvenser, metoddiskussion och förslag till fortsatt forskning.

Resultatdiskussion

Denna del av diskussionen är uppdelad efter de två huvudteman **Dagliga separationer** och de mer **Beständiga separationerna**, i slutet kommer en kort **Sammanfattning** av resultatdiskussionen.

Dagliga separationer.

De dagliga separationer som våra respondenter resonerade om handlar om **Separationen mellan föräldrar och barn, Separationen mellan personal och barn** samt **Trygg barngrupp**. Vi anser att alla teman är viktiga och Lpfö 98 (1998) tar upp att barn skall känna sig trygga, samspelet skall fungera, personalen skall se varje enskilt barns möjligheter och ta vara på deras förmåga till empati samt utveckla barns ansvarstagande. Personalen i förskolan skall hjälpa barnen att få en förståelse för hur andra människor mår, det vill säga bli empatiska. Barnen skall stödjas och uppmuntras i att reflektera kring sina egna och andras livsfrågor. Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori (1982) stödjer detta då han menar att allt påverkar barnet oavsett i vilket av barnets system det sker.

Separationen mellan föräldrar och barn

I resultatet av vår studie framgår det att många av våra respondenter, direkt fokuserar på separationen mellan föräldrar - barn när vi pratar om separationer runt barngruppen. Vi menar att det är helt naturligt att respondenter fokuserar på detta eftersom det påverkar deras yrkesroll varje dag. Föräldrarna lämnar sina barn på förskolan i princip varje vardag året om och det är enligt våra respondenter viktigt att dessa separationer mellan föräldrar – barn, fungerar på ett så smärtfritt sätt som möjligt för att skona både barn och föräldrar. Nilzon (1999) och Normell (2004) behandlar anknytningen mellan föräldrar – barn. De påpekar vikten av att en trygg och säker relation mellan föräldrar och barn är en förutsättning för att barnet sedan skall kunna knyta an till andra människor. Vi anser att det är viktigt att inte glömma föräldrarnas roll i barnens utveckling och vi har ett enormt ansvar att i samarbete med föräldrar underlätta de separationer barnet genomgår dagligen.

Broberg, Granqvist, Ivarsson och Risholm Mothander (2006) menar att det handlar om att för barnet skapa sig arbetsmodeller, de modeller man skapar som barn kan vara avgörande för hur man senare i livet hanterar relationer. Enligt Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori fungerar det som ringar på vattnet åt båda håll oavsett var det sker förändring så påverkas mer eller mindre alla system. Blir det problem med barnets arbetsmodeller som Broberg et al. (2006) talar om så sker det inte enbart koncentrerat till microsystemet utan exosystem och macrosystem påverkas och kanske även andra närstående människors system påverkas. 30-40 % av barnen har enligt Kihlbom (2003) skapat någon form av svag eller otrygg anknytning vid ett - två årsåldern. Han påpekar att förskolan kan hjälpa till att genom tidiga insatser stärka ett barns svaga anknytning.

Två respondenter anser att man aldrig skall ta ett barn från dess föräldrar och stora flertalet av respondenter påtalar att det är viktigt att tänka på hur man som personal på förskolan hanterar överlämningen på morgonen. Enligt Broberg, Almquist och Tjus (2003) är förskolan en plats där många barn spenderar större delen av sin vakna tid och därför påverkar förskolevistelsen barnens utveckling i hög grad. En del av respondenterna påpekar att som vuxen på förskolan är man viktig för barnen, man är barnens trygghet under dagen på förskolan och Orrenius

(2005) anser att det är viktigt att barnen knyter an till personalen för att personalen skall kunna representera den tryggheten som barn och föräldrarna behöver på förskolan.

I vår studie påtalar några av respondenterna att barns tidigare erfarenheter av separationer kan vara av stor betydelse för hur barnet klarar av separationen från föräldrarna vid inskolning samt hur de sedan klarar av de dagliga separationerna från föräldrarna. Moss m.fl (2004) menar att om föräldrarna skall kunna hjälpa barnet till en trygg bas på förskolan, måste förskolan och föräldrarna kunna samarbeta kring de separationer som sker på förskolan.

Markström (2007) kom i sin studie fram till att föräldrakontakten i hallen är viktig. Hon myntade begreppet ”transithall” och med det menar hon att det är där barnen passerar mellan den privata och offentliga sfären det vill säga hemmet och förskolan. Hellen är en viktig plats för informationsutbyte mellan föräldrar och förskolepersonal, den plats där flest separationer och återföreningar sker för barnen. Hon menar vidare att det är viktigt att möta föräldrarna och barnen för att hjälpa dem i de dagliga separationerna. Sett utifrån Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori så handlar det om att övergången mellan två delar av microsystemet det vill säga, hemmet och förskolan, skall gå så smärtfritt som möjligt. Blir det problem i övergången mellan hemmet och förskolan påverkas även barnets övriga system det vill säga Exo - och eventuellt Macrosystemet som i sin tur kan påverka andra människors system, till exempel mammans, pappans och de andra barnens system.

Några av respondenterna resonerade om barns känslor och de menar att alla känslor hos barnen är viktiga att acceptera, speciellt känslan av separationsångest. Enligt Broberg, Almquist och Tjus (2003) är det viktigt att stötta de barn som har separationsångest. För det lilla barnet kan separationsångest leda till att dess liv blir begränsat och detta är något som personalen på förskolan måste arbeta aktivt med. Enligt vår erfarenhet så kan barn som har svårt med separationer under dagen lägga så mycket energi på att oroa sig för nya separationer, att det inte blir någon energi kvar till att leka och skapa vänskapsrelationer till andra barn. De vuxna i förskolan måste vägleda dessa barn till att skapa ett socialt samspel. En del av våra respondenter menar att man kan underlätta separationer genom att distrahera barnen med roliga aktiviteter för att de skall lockas till samvaro och komma över separationen.

Separationen mellan personal och barn

Respondenterna menar att man skall vara tydlig mot barnen och vara noga med att berätta om man som vuxen skall lämna barngruppen. Det är viktigt att säga adjö då man skall sluta för dagen så att inte barnen upplever att någon av de vuxna plötsligt är borta. Normell (2004) påpekar vikten av att personalen samarbetar för att underlätta för barnen vid de dagliga separationerna. Hon menar att det är bra om alla vuxna på förskolan har en gemensam rutin för hur de hanterar dagliga separationer i barngruppen, både när barn och vuxna skall avskiljas ifrån gruppen.

Öhman (2006) menar att relationen mellan förskolebarn och personalen på förskolan är viktig och Johansson och Pramling Samuelsson (2003) tar också upp relationen mellan barnet och personalen. De menar att samspelet mellan personalen och barnen påverkar samspelet i barngruppen. Vi anser att samspelet är betydelsefullt för barns utveckling eftersom barnet i samspel med vuxna skaffar sig modeller för vad samspel är och för hur dess beteende påverkar andra. Barn testar gränserna för vad som är acceptabelt beteende och genom den vuxnes respons lär sig barnen rätt och fel. Enligt Bronfenbrenners utvecklings ekologiska teori så är ett samspel av stor vikt då barns alla systemen kan påverkas om samspelet i förskolan inte fungerar.

Trygg barngrupp

Trygghet i barngruppen lägger en stor del av våra respondenter stor vikt vid. De anser det är viktigt att hjälpa barnen finna sin plats i barngruppen och det är enligt dem en förutsättning för ett samspel mellan barnen i gruppen. Vi instämmer i respondenternas åsikt och menar att förskolepersonalen kan göra mycket för att få barnen att känna sig trygga på förskolan. Tyler (1999) tar upp att förskolepersonalen är viktig för att skapa en trygg miljö runt barnen, där alla känslor skall accepteras. Orrenius (2005) menar att tryggheten är en förutsättning för att förskolan skall fungera som en plats för barns utveckling.

Schjellerup Nilsen (2006) anser att man genom att ge barnen rika möjligheter till ett dagligt socialt samspel medverkar till att i förlängningen ge dem erfarenheter kring vänskap. Kihlbom (2003) menar att de erfarenheter som barnen tidigt skaffat sig kring separationer i sociala situationer blir avgörande för hur barnens framtida reaktioner blir. En del av våra respondenter pekar på att hur barnen klarar av inskolningen och den dagliga separationen från föräldrarna är avgörande för hur barns vistelse på förskolan blir.

Kihlbom (2003) påpekar att barnets utgångspunkt förändras för varje nytt samspel barnet har med omvärlden och att kontinuitet är viktigt för barnet och barngruppen. Barns system påverkas av det som sker runt dem och enligt Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori är detta något som personalen på förskolan måste tänka på för att ge varje enskilt barn den stabilitet i systemen som de behöver samt för att underlätta för barngruppens dagliga samspel. En dålig separation påverkar inte bara det enskilda barnets system utan det påverkar alla som finns runt barnet.

Beständiga separationer.

Det finns många olika typer av beständiga separationer som kan påverka barns vistelse i förskolan. Vi har delat upp temat Beständiga separationer i mindre teman som våra respondenter resonerade kring, vilka är **Enskild flytt, Uppflyttning och Gruppen som blir kvar** samt **Föräldrars separation**. De separationer som våra respondenter berörde var när barn flyttar till skolan, när ett barn av olika anledningar flyttar till en annan förskola samt byte av personal på förskolan, det vill säga separationer som påverkar i de olika system som finns runt barnet och i förlängningen även påverkar andra människors system på ett eller annat sätt.

Respondenterna tar upp att man som personal i förskolan måste tänka på att prata med barnen och svara på deras frågor när mer beständiga separationer är nära förestående samt när separationer i barngruppen nyligen har inträffat. Godani (2004) anser att personalen i förskolan måste diskutera och förbereda alla personalförändringar och andra förändringar med barngruppen, förändringar får inte komma som en överraskning för barnen.

Enskild flytt

Hälften av våra respondenter upplever att ett besked om att ett barn skall flytta ofta kommer till personalens kännedom allt för sent vilket gör att tiden för att förbereda barngruppen blir kort och de menar då att hela processen försvåras. Broberg, Almqvist och Tjus (2003) tar upp att förskolan är det ställe som barnen tillbringar mest tid på, utöver hemmet och därför *påverkas barnens utveckling* i hög grad av hur förskolans fysiska och psykiska miljö ser ut.

Uppflyttning och Gruppen som blir kvar

Vi menar att det är viktigt att barnen skall få chans att veta vad de kan förvänta sig av dagen på förskolan och detta inger barnen en viss trygghet. De skall inte behöva undra var deras kompisar tar vägen när de slutar på förskolan. Barn har känslor och funderingar kring det mesta och vår erfarenhet är att barns tankar ibland kan leda dem på felaktiga vägar. Försvinner en kompis eller en fröken så kanske barnen funderar på varför och får de ingen

förklaring kan de felaktigt komma fram till att det är deras fel att personen har försvunnit. Fast barnen är små är de individer som förtjänar att veta vad som sker runt dem, menar en respondent.

Vid en beständig separation sker det förändringar i barnens olika system ibland stannar förändringen i ett system och ibland påverkas barnens alla system. Följden kan bli ett kaos för barnen om inte de vuxna i förskolan kan handskas med separationen och hjälpa barnen att organisera sina känslor och tankar. Barnen som blir kvar på förskolan genomgår också stora förändringar i sina microsystem, då en del kamrater försvinner och nya kamrater tillkommer. Förändringar i barngruppen leder i förlängningen till att varje enskilt barns microsystem rubbas, både i förskolan, kompiskretsen och hemmet.

Det är viktigt att separationen blir positiv när man förbereder övergången till skolan för barnen, menar två respondenter. De påpekar också att de sexåringar/sjuåringar som skall byta förskolan mot skolan ofta är positivt inställda till detta. Separationer som blir när barn skall börja skolan påverkar både de barn som slutar på förskolan och barngruppen som är kvar. Vi menar att det är viktigt att underlätta denna separation för barnen och att det är förskolepersonalens uppgift. Vid byte från förskola till skola påverkas barns olika system, att byta ut en del av sitt microsystem till en annan är en stor process för barnen och de måste få stöd i denna process.

Häpnadsväckande för oss är att så många som fem av sex respondenter menar att de när sexåringarna skall flyttas till skolan lägger störst fokus på de barn som skall separeras från gruppen och inte på barngruppen som blir kvar på förskolan. En del av respondenterna har rent av aldrig tänkt på att barngruppen som blir kvar efter den separationen också genomgår en förändring, de menar att de fått en ny insikt om detta i och med vår intervju. Enligt Lpfö 98 (1998) skall personal i förskolan engagera sig i samspelet med den enskilda individen men de får inte glömma av att hela barngruppen är en viktig del i barnets utveckling. Utifrån Bronfenbrenner utvecklingsekologiska teori handlar detta om att byta ut en del av barnets microsystem till något annat. När man byter från förskolan till skolan får man nya klasskamrater och en ny lärare och detta blir en kedjereaktion i alla inblandades system även den kvarvarande förskolegruppens olika system bli påverkade då det försvinner barn och kommer till nya.

En respondent tar upp barngruppens förändringar och hon menar att gruppen påverkas och det tar lång tid för alla barnen att finna sin nya plats i gruppen. Barngruppen är enligt Kihlbom (2003) viktig för barnets utveckling av en egen identitet och Thurén (2008) menar att barndomens sätt att uppfatta omvärlden är en väg att socialiseras in i vår kultur. Eftersom barndomen kan se väldigt olika ut finns det också många olika uppfattningar om hur omvärlden ser ut och hur den fungerar.

För att barnen skall kunna underhålla en vänskapsrelation menar Schjellerup Nilsen (2006) att barnen behöver få sociala erfarenheter, detta sker genom ett samspel med andra människor. Ett utvecklande samspel sker genom aktivt deltagande och bekräftelse. Man kan inte ta för givet att samspelet mellan barn skall fungera bra hela tiden. Det sätts ständigt på prov. Samspelets ständiga utmaningar kan ge ett barn många former av besvikelser och glädjeämnen under en dag på förskolan. Vi som vuxna på förskolan måste hjälpa barnen att analysera vad i samspelet som fungerar och vad som inte fungerar, detta för att barnen skall skaffa sig en fungerande strategi och den sociala erfarenhet som Schjellerup Nilsen tar upp. Ju tryggare barnet är i barngruppen desto snabbare hittar det sin nya plats i gruppen efter en förändring menar en respondent och vi menar att den sociala erfarenheten barnet skaffat sig hjälper barnet att bli del av en fungerande barngrupp.

Kihlbom (2003) menar att ett känslomässigt samspel är av stor vikt för barnen, han tar det så långt som att det är av största vikt för barnets psykiska utveckling. De relationer som barnet får i förskolan har enligt författaren nästan lika stor betydelse som familjerelationerna har för barnets utveckling.

Föräldrars separation

En av våra respondenter tog upp separationen mellan föräldrarna och hur det påverkar barnet i förskolan, hon menar att barnets beteende kan förändras långt innan personalen på förskolan får veta vad som sker. Det är viktigt att inte behandla separationer genom att tysta ner händelsen menar hon, man måste vara öppen mot barnen om separationerna som sker, det får absolut inte bli en skamlig sak. Separationen mellan föräldrar är något som påverkar hela barngruppen och inte bara det enskilda barnet. Vi anser att personalen genom ett gott samarbete med barnens föräldrar kan underlätta barns olika separationer som uppstår på en förskola och underlätta för barnen och föräldrarna när det sker förändringar i olika delar av deras system.

Sammanfattning

Av resultatet går det att urskilja att nästan alla respondenter funderar mycket på separationer av olika slag. Den separation som är mest betydelsefull i förskolan är enligt de flesta respondenter den separation som sker dagligen mellan föräldrar och barn. De poängterar också att anknytningen till föräldrarna är av stor vikt för att barns dagliga separationer skall fungera och att det är viktigt att veta hur barns tidigare separationer sett ut för att kunna underlätta de dagliga separationerna. Känslorna runt separationer måste diskuteras menar de flesta respondenter och vi håller med om detta då arbetslaget runt barnen skall veta hur de gemensamt skall kunna tackla de känslor som uppstår. En del av respondenterna menar att det är viktigt att ha rutiner att använda sig av vid separationer inom barngruppen och flera förslag togs upp.

Didaktiska konsekvenser

Med resultatet av vår studie och förskolepersonalens resonemang som stöd anser vi att personalen i förskolan måste stödja barn och föräldrar i den dagliga separationen. Förskolebarnen passerar mellan delar av sina microsystem dagligen exempelvis hemmet, förskolan, mor och farföräldrars hem samt kamratgruppen utanför förskolan. Andersson (1982) menar att dessa delar utgör tillsammans barnet som individ. Vi anser att förskolan skall stödja barnet i dess dagliga förehavanden på förskolan samt ha ett gott samarbete med hemmen. Detta för att föräldrar och barnen skall känna sig så trygga som möjligt när barnen vistas på förskolan och för att barnen skall få möjlighet att utvecklas som individ i en trygg miljö. Enligt Lpfö 98 (Skolverket 1998) tillhör det förskolans uppgifter att ha ett samarbete med barnens föräldrar, ta hänsyn att barn kommer från olika miljöer och hjälpa barnen att utvecklas efter sina egna förutsättningar.

Vi och förskolepersonalen i vår studie anser att personalen i förskolan spelar en stor roll för barnens trygghet och utveckling. Vi måste behandla barnen som människor som har rättigheter. Vuxna skall visa barnen hänsyn genom att informera dem om vad det är som händer runt dem. Kihlbom (2003), Orrenius (2005) och Moss m.fl (2004) påpekar att vi måste se barnet som individ och förskolan är en viktig del i barnens utveckling. Förskolan representerar en del av barnens microsystem, en del som barnet passerar in och ut genom flera gånger per vecka. Vi som pedagoger på förskolan måste ha den kunskap som behövs för att kunna stödja varje barn och dess föräldrar vid separationerna som sker under barnets tid på förskolan, både dagliga och de mer beständiga separationerna. Man kan till exempel vara ett

stöd genom att utforma speciella rutiner i personalgruppen kring de olika separationer som barnen genomgår. På så sätt lär sig barnen vad de kan förvänta sig av en separation på förskolan.

I arbetet på förskolan måste vi tänka på barnen och deras känslor, det är viktigt att acceptera alla känslor och vi får absolut inte ignorera barns känsla av separationsångest. Eftersom barn är på förskolan större delen av dagen, fem dagar i veckan, måste vi försöka göra barnets separationer så positiva som möjligt för att barnet skall få positiva erfarenheter av separationer. Barnet samlar på sig erfarenheter av ett fenomen i detta fall separationer och skapar sig en inre modell för vad det innebär. Barnets tidigare erfarenhet av separationer blir enligt Normell (2004) avgörande för hur barnet hanterar nya separationer och vi anser att detta är en viktig del av vårt yrkesuppdrag. Vi kan underlätta barns separationer genom lång inskolning, tidig förberedelse tillsammans med föräldrarna och fasta rutiner. För vår yrkesroll är det viktigt att fundera på hur man själv ser på separationer och vilka separationer man själv har i sitt bagage. Hur reagerar vi själva vid en separation? Vi måste vara öppna i vårt arbetslag och diskutera vårt förhållningssätt och komma fram till en gemensam modell för hur vi skall hantera separationer i barngruppen på förskolan.

Enligt Bronfenbrenners utvecklingsekologiska teori påverkas vi mer eller mindre av alla våra system. Om barnet har problem med separationer i förskolan och är ledset när föräldrarna lämnar barnet till förskolan på morgonen, kanske föräldrarna är nedstämda på sina arbeten och inte presterar så bra som de borde, vilket i sin tur kan leda till att deras arbetskamrater kan påverkas och systemen hamnar i gungning på flera håll. Det blir en kedjereaktion som kan bli hur lång som helst. Det vi kan göra som personal på förskolan är att stötta barnen och föräldrarna i den dagliga separationen och ”locka” barnen att vilja vara på förskolan.

De mer beständiga separationerna får absolut inte glömmas av och vi måste arbeta med hela barngruppen för att övergången skolan eller annan förskola skall bli så bra som möjligt för alla inblandade. Vi anser att diskussionen i barngruppen är viktig, för alla barn. Öppna diskussioner om vad som skall ske och svara på barnens frågor är två viktiga delar i arbetet med att förbereda alla barn på olika sorters beständiga separationer. Våra respondenter gav oss tips för hur man kan hantera de barn som skall separeras från barngruppen för att byta förskolan mot skolan. De anser att det är viktigt att följa med barnen till skolan på studiebesök och på så sätt göra bytet mindre dramatiskt. Andra bra idéer våra respondenter hade gällde barn som skall flytta till annan ort och hur man kan förbereda dem genom samtal med barnet och föräldrarna. Vi tror på att låta barnen själva berätta för sina kamrater i gruppen vad som skall ske samt eventuellt ha en avslutningsfest som en del av våra respondenter nämnde, för att göra avslutet så positivt som möjligt.

Metoddiskussion

För att få svar på våra frågeställningar har vi genomfört en kvalitativ fenomenografisk studie där vi har använt oss av intervju som redskap. Vårt syfte var att undersöka om och i så fall hur sex personer som arbetar på förskolor resonerar kring de dagliga och mer beständiga separationerna som sker runt barn i förskolan. Vi bestämde oss redan när vi formulerade vårt syfte att använda oss av kvalitativ intervju som metod eftersom vi anser att det är det bästa verktyget för att komma åt pedagogernas resonemang kring barns separationer. Intervjun grundades med en öppen fråga³. Detta tillvägagångssätt fungerade bra eftersom vi fick

³ Se bilaga 2

personalens spontana definition av begreppet separation. Sedan kunde vi med hjälp av resterande frågor fördjupa oss i resonemanget kring separationer som sker runt barn i förskolan.

Om vi skulle genomföra en liknande studie igen så skulle vi för enkelheten skull intervjua enbart personal med samma utbildning för att kunna undvika benämningen förskolepersonal.

Förslag till fortsatt forskning

Vårt förslag till fortsatt forskning är att studera separationerna mellan barnen på förskolan och förskolans personal. Hur påverkas barnen av att personalen på förskolan kommer och går? Olika vikarier sätts in tillfälligt, lärarstudenter dyker upp i barngruppen för att vara där från en dag till flera månader, hur påverkas barnen av detta? Detta kan man studera genom att under längre tid observera en barngrupp eller genom intervju av pedagoger och barn.

Referenslista.

- Andersson, Bengt-Erik (1982). *Utvecklingsekologi- en teoretisk referensram till studiet av mänsklig utveckling*. Stockholm: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, institutionen för pedagogik.
- Backman, Jarl (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Björkdahl Odell, Susanne (2008). Vad är det som styr vilka etiska regler som finns. I Dimenäs, Jörgen (red). *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Broberg, Anders, Almqvist, Kerstin & Tjus, Tomas (2003). *Klinisk barnpsykologi- utveckling på avvägar*. Falköping: Natur och Kultur.
- Broberg, Anders, Risholm, Mothander Pia, Granqvist, Pehr & Ivarsson, Tord (2006). *Anknytningsteori – betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Falköping: Erlanders.
- Bronfenbrenner, Urie (1979). *The Ecology of Human Development EXPERIMENTS BY NATURE AND DESIGN*. USA: President and Fellows of Harvard College.
- Davidsson, Birgitta (2002). *Mellan soffan och katedern*. Göteborg; Göteborgsuniversitet.
- Godani, Guhn (2004). *Till en pedagog från en psykolog*. Stockholm: Rädda barnens förlag.
- Holme Magne, Idar & Solvang Krohn, Bernt (1991). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Eva & Pramling, Samuelsson, Ingrid (red)(2003). *Förskolan -barns första skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Kihlbohm, Magnus (2003). *Om små barns behov och utveckling – Nyare utvecklingspsykologiska och neurobiologiska rön*. Stockholm: Myndigheten för Skolutveckling. <http://libris.kb.se/bib/10068618> [Dokumentet laddades ner 2009-11-19].
- Kihlström, Sonja (2008a). Fenomenografi. I Dimenäs, Jörgen (red). *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Kihlström, Sonja (2008b). Uppsatsen – examensarbetet. I Dimenäs, Jörgen (red). *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lpfö 98 (1998). *Läroplanen för förskola*. Stockholm: Fritzes AB.
- Lökken, Gunvor & Söbstad, Frode (1995). *Observation och intervju i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Markström, Ann-Marie (2007). Halldén: en plats i skärningspunkten mellan privat och offentligt. I Halldén, Gunilla (red) *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson.

Marton, Frence & Booth, Shirley (2000). *Om lärande*. Studentlitteratur, Lund.

Moss, Ellen, Bureau, Jean-Francois, Cyr, Chantal, Mongeau, Chantal & St-Laurent, Diane (2004). *Correlates of Attachment at Age 3: Construct Validity of the Preschool Attachment Classification System* *Developmental Psychology* 2004, Vol. 40, No. 323-334 Université du Québec á Montreal and Université du Québec á Trois-Rivières (Ur ERIK, nerladdad 20091127).

Nilzon, Kjell (1999). *Skolårens psykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Normell, Margareta (2004). *Pedagogens inre rum- om betydelsen av känslomässig mognad*. Malmö: Studentlitteratur.

Orrenius, Ann Mari (2005). *Trygga relationer – om anknytning och samhörighet mellan barn och vuxna*. Finland: Natur och Kultur.

Schjellerup Nilsen, Helle (2006). *Gemenskap och utanförskap- Om marginalisering i skolans värld*. Stockholm: Liber.

Starrin, Bengt & Renck, Barbro (1996). Den kvalitativa intervjun. I Svensson, Pär Gunnar & Starrin, Bengt (red). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Thurén, Torsten (2008). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.

Tyler, Anne (1999). Att leva med sina känslor. I Nilzon, Kjell R (red). *Skolårens psykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2009) www.vr.se tillgänglig: 2010-01-13

Öhman, Margareta (2006). *Den viktiga vardagen – vardagsberättelser och värdegrunden*. Stockholm: Runa Förlag.

Bilaga 1

Missivbrev till förskolepersonal

(20091013)

Hej!

Vi heter Emelie Johansson och Linda Sagestam och vi är studenter på lärarprogrammet mot de yngre åren på Campus Varberg. Vi skriver detta missivbrev till Er då vi nu skall börja med vårt examensarbete. Vi är intresserade av att fördjupa oss i barngruppens olika separationer i förskolan.

I vår undersökning följer vi de forskningsetiska principerna som gäller. Vilket innebär att namn på pedagoger och förskolor ej kommer att framgå i texten. Allt material som samlas in kommer endast användas till vårt examensarbete. All medverkan är frivillig och går att avbryta när som helst.

Om Ni är intresserade kommer vi att kontakta Er inom en vecka, och boka en lämplig plats och tid för intervjun. Det färdiga Examensarbet är en offentlig handling som kan läsas av alla.

Vi hoppas att Ni vill delta och vi ser fram emot ett givande samarbete under vintern 2009. Har Ni några frågor så är Ni välkomna att kontakta oss:

Emelie Johansson

Mobil: Hem:

Linda Sagestam

Mobil: Hem:

Tack på förhand

Emelie och Linda

Bilaga 2

Intervjufrågor:

- Vad tänker du på när du hör ordet separation?
- Hur resonerar du kring de separationer som sker i barngruppen?
- Hur tror du att separationer i barngruppen påverkar barnen?
- Finns det några metoder eller rutiner som är bra att använda sig av när det sker separationer i barngruppen?
- Tror du att pedagoger fokuserar mest på de barn som separeras från barngruppen eller de barn som är kvar?
- Hur förbereder man en barngrupp på bästa sätt när en separation är nära förestående?
- Hur respekteras barnens känslor vid separationer i barngruppen?